

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده‌ی الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد

فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی حجیت و قلمرو تقریر معصوم علیه السلام

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر حسین ناصری مقدم

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر علیرضا عابدی سرآسیا

نگارنده:

عطیه علیزاده نوری

زمستان ۱۳۹۱

تقدیم به

ساحت مقدس

حضرات معصومان علیهم السلام

که در سایه‌ی لطف و عنایتشان

راه حق را می‌پوییم.

تقدیر و تشکر

سپاس خداوندی را که توفیق علم‌آموزی در راه دین و شاگردی مکتب جعفری علیه السلام را روزی معنوی زندگی‌ام قرار داد؛ و به امید جامه‌ی عمل پوشاندن به آنچه خداوند برای انجام آن، مرا آفریده است.

و اینک بر اساس آموزه‌های مدرسه‌ی دین، که مرا این‌گونه آموخته و فرموده: «برکة العلم فی تعظیم الاستاذ»، قدردانی از اساتیدی را که در این کار، همراهی‌ام کرده و چون چراغی راه را برایم نمودند، بر خود واجب دانسته و زحمات بی‌شائبه‌ی دو استاد بزرگوارم، عالی‌جنابان، دکتر ناصری و دکتر عابدی را ارج می‌نهم؛ آنانی که با بذل بی‌دریغ علمشان، آن را توشه‌ی راهم قرار داده و تا همیشه‌ی زندگی علمی‌ام، مرا مدیون ایده‌پروری خویش و برخورداری از مذاکرات عقلی‌شان گردانیده‌اند.

باسمه تعالی
مشخصات پایان نامه تحصیلی دانشجویان
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان پایان نامه: بررسی حجیت و قلمرو تقریر معصوم علیه السلام

نویسنده: عطیه علیزاده نوری

نام استاد راهنما: دکتر حسین ناصری مقدم

نام استاد مشاور: دکتر علیرضا عابدی سرآسیا

رشته تحصیلی: الهیات

گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی

دانشکده: الهیات و معارف اسلامی

تاریخ دفاع: ۹۱/۱۱/۴

تاریخ تصویب: ۹۰/۷/۲۴

تعداد صفحات: ۱۹۱

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد دکتری

چکیده پایان نامه :

تقریر معصومان علیهم السلام، به مثابه‌ی یکی از اقسام سه‌گانه‌ی سنت، عبارت است از آنکه رفتاری در حضور ایشان انجام شود، و با وجود امکان ردع از سوی ایشان، موضعی اتخاذ شود که حاکی از رضایت است؛ سنت تقریری در عرض قول و فعل معصوم علیه السلام از حجیت برخوردار بوده و به عنوان یکی از ادله‌ی استنباط احکام در فرآیند استنباط، به‌شمار می‌رود.

در این نوشتار که پژوهشی با رویکرد توصیفی-انتقادی و با ابزار اطلاعات آسنادی و کتابخانه‌ای است، ضمن شناخت چستی تقریر و شناسایی بسترها و گونه‌های آن، معیاری برای تمایز تقریر از قول و فعل ارائه گردیده است؛ پس از آن، بررسی مبانی کلامی این بحث، مورد توجه قرار گرفته و به رابطه‌ی تقریر با قواعد کلامی پرداخته شده است. در ادامه با ارزیابی ادله و مبانی حجیت تقریر، دلالت این قسم از سنت، رجحان داده شده و در ضمن بحث از شرایط و قلمرو دلالتی اعتبار تقریر، رابطه‌ی تقریر با مسائل اصولی نیز مورد توجه قرار گرفته است. و در پایان مصادیق سنت تقریری معصومان علیهم السلام، از لا به لای کتب فقهی و روایی، در حدّ یک پایان‌نامه‌ی ارشد، استخراج شده است.

امضای استاد راهنما:

تاریخ:

کلید واژه‌ها: تقریر، سنت تقریری، سکوت، معصوم، حجیت، عدم ردع.

فهرست مطالب:

۱	تعریف مسئله و تبیین موضوع
۱	ضرورت، اهمّیت و اهداف پژوهش
۱	ضرورت
۱	هدف
۱	پرسش‌های اصلی و فرعی پژوهش
۲	فرضیه‌های پژوهش
۳	پیشینه‌ی پژوهش
۳	کتاب‌ها
۴	مقالات
۵	پایان‌نامه‌ها
۶	کاربردهای پژوهش
۶	جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری پژوهش
۶	روش انجام پژوهش
۶	ساختار پژوهش
۷	محدودیت‌های پژوهش
۸	فصل اول - کلیات و مفاهیم
۸	مبحث اول - واژگان‌شناسی موضوع
۸	گفتار اول - سنّت
۸	۱. سنّت در لغت
۱۰	۲. سنّت در اصطلاح
۱۰	أ) سنّت در اصطلاح فقها
۱۱	ب) سنّت در اصطلاح متکلمان
۱۲	ج) سنّت در اصطلاح محدّثان
۱۲	د) سنّت در اصطلاح اصولیان

۱۴.....	اقسام سنت
۱۴.....	گفتار دوم - معصوم
۱۴.....	۱. معصوم در لغت
۱۵.....	۲. معصوم در اصطلاح
۱۵.....	گفتار سوم - ماهیت‌شناسی تقریر
۱۵.....	۱. تقریر در لغت
۱۶.....	۲. تقریر در اصطلاح
۱۶.....	۱- تعریف تقریر به سکوت
۱۶.....	۲- تعریف تقریر به عدم ردع
۱۷.....	تقریر خداوند
۲۰.....	بسترهای تقریر
۲۰.....	۱- اصول اعتقادی
۲۱.....	۲- موضوعات اخلاقی
۲۲.....	۳- احکام عملی
۲۲.....	گونه‌های تقریر معصوم <small>علیه السلام</small>
۲۲.....	۱- تصدیق قول یا فعل
۲۳.....	۲- مدح و ثنای فاعل
۲۴.....	۳- مشارکت معصوم <small>علیه السلام</small> در عمل
۲۶.....	۴- امر به لوازم قول یا فعل، بدون تعرض به اصل عمل
۲۷.....	۵- رضایت به نتایج حاصل از فعل
۲۸.....	۶- سکوت همراه با تبسم / خنده (علایم رضایت)
۲۹.....	۷- بازگو کردن کلام شنیده شده توسط معصوم <small>علیه السلام</small> ، بدون تصدیق یا تکذیب آن
۳۰.....	۸- صرف سکوت بدون اظهار رضایت به وسیله‌ی قول یا فعل
۳۱.....	سکوت غیر دلالت‌کننده بر تقریر
۳۲.....	گفتار چهارم - واژه‌های مشابه
۳۲.....	اقرار

۳۲	اعتراف
۳۳	امضا
۳۳	سکوت
۳۴	رضا
۳۴	گفتار پنجم - مفهوم شناسی حجیت
۳۴	۱. حجیت در لغت
۳۵	این واژه به معنای دلیل عقلی نیز به کار رفته است؛ آنجا که سبحانی می نویسد:
۳۵	۲. حجیت در اصطلاح
۳۵	أ) حجت در اصطلاح اهل منطق
۳۵	ب) حجت در اصطلاح اصولیان
۳۶	مبحث دوم - پیشینه‌ی تاریخی سنت
۳۸	مبحث سوم - جایگاه سنت در تعالیم دینی
۳۹	گفتار اول - قلمرو حجیت سنت
۴۰	گفتار دوم - نقش معصومان (علیهم السلام) در تشریح احکام
۴۱	گفتار سوم - اهمیت تقریر در بیان و تعلیم
۴۱	مبحث چهارم - نسبت تقریر با قول و فعل
۴۱	گفتار اول - نسبت تقریر با قول
۴۲	گفتار دوم - نسبت تقریر با فعل
۴۴	گفتار سوم - معیار تمایز تقریر از قول و فعل
۴۵	أ - تقریر و فعل
۴۵	ب - تقریر و قول
۴۷	مبحث پنجم - نسبت سکوت، انکار و ترک با تقریر
۴۷	گفتار اول - نسبت تقریر با سکوت
۴۷	أ - انواع سکوت
۴۷	۱. سکوت به جهت عدم وجود حکم یا انتظار وحی
۴۸	۲. سکوت به جهت احترام به گوینده

۳. سکوت به جهت عقوبت یا نهی از منکر..... ۴۸
۴. سکوت به جهت صبر و برای کنترل خشم و عصبانیت..... ۴۸
۵. سکوت به جهت تقیه..... ۴۹
۶. سکوت به جهت استهزاء، بی توجهی، پریشانی، و سایر رذایل اخلاقی..... ۴۹
۷. سکوت به جهت رضایت..... ۴۹
- ب- نسبت تقریر با سکوت..... ۵۰
- گفتار دوم- نسبت تقریر با انکار..... ۵۲
- گفتار سوم- نسبت تقریر با ترک..... ۵۳
- تعریف سنت ترک..... ۵۳
- وجه اشتراک بین سنت ترک با سنت تقریری..... ۵۳
- وجه افتراق بین سنت ترک با سنت تقریری..... ۵۴
- مبحث ششم- نسبت تقریر در سنت با عدم ردع در سیره‌ی عقلا..... ۵۵
- مبحث هفتم- نسبت تقریر با احکام امضایی..... ۵۷
- مبحث هشتم- نسبت تقریر با بدعت حسنه..... ۵۸
- نقد دیدگاه اهل سنت راجع به بدعت..... ۵۹
- فصل دوم- رابطه‌ی تقریر با علم کلام..... ۶۰**
- مبحث اول- رابطه‌ی تقریر با علم معصوم علیه السلام..... ۶۰
- گستره‌ی علم امام..... ۶۰
- مبحث دوم- رابطه‌ی تقریر با عصمت معصوم علیه السلام..... ۶۲
- گفتار اول- تعریف عصمت..... ۶۲
- عصمت در لغت..... ۶۲
- عصمت در اصطلاح..... ۶۳
- گفتار دوم- ادله‌ی عصمت..... ۶۴
- گفتار سوم- عصمت از خطا در رأی..... ۶۷
- مبحث سوم- رابطه‌ی تقریر با قاعده‌ی لطف..... ۶۸
- گفتار اول- مفاد قاعده‌ی لطف..... ۶۸

۶۸	معنای لطف در لغت و اصطلاح
۶۹	گفتار دوم- ادله‌ی قاعده‌ی لطف
۶۹	آیات
۶۹	روایات
۷۰	برخی از اشکالات مخالفان لطف
۷۰	گفتار سوم- وجوب لطف
۷۱	گفتار چهارم- رابطه‌ی تقریر با لطف
۷۲	مبحث چهارم- رابطه‌ی تقریر با اجتهاد پیامبر ﷺ و امام
۷۲	گفتار اول- معنای اجتهاد در لغت و اصطلاح
۷۲	اجتهاد در لغت
۷۲	اجتهاد در اصطلاح
۷۳	گفتار دوم- اجتهاد پیامبر
۷۳	قائلان به جواز اجتهاد پیامبر ﷺ
۷۳	أ- دلایل قائلان به جواز
۷۴	ب- اشکال بر قائلان به جواز
۷۴	ج- پاسخ به اشکالات
۷۵	دلایل قائلان به عدم جواز اجتهاد پیامبر ﷺ
۷۵	۱. آیات
۷۵	۲. عدم تصور اجتهاد پیامبر ﷺ
۷۶	۳. تدریجی بودن نزول اصول فقه اجتهادی
۷۶	۴. عدم حق تشریح برای پیامبر ﷺ
۷۶	وجه تمایز عمل پیامبر ﷺ با اجتهاد
۷۶	گفتار سوم- اجتهاد ائمه
۷۷	گفتار چهارم- حجیت تقریر، بر طبق هر دو مبنا
۷۷	مبحث پنجم- رابطه‌ی تقریر با تقیه در رفتار معصومان
۷۷	گفتار اول- معنای تقیه در لغت و اصطلاح

۷۷	تقیه در لغت
۷۸	تقیه در اصطلاح
۷۹	گفتار دوم- ادله‌ی وجوب تقیه
۷۹	آیات
۷۹	روایات
۷۹	دلیل عقل
۸۰	تسالم فقها
۸۰	گفتار سوم- حکم تقیه‌ی پیامبر ﷺ و امام ﷺ
۸۰	گفتار چهارم- رابطه‌ی تقیه با تقریر
۸۲	فصل سوم- ادله و مبانی حجیت تقریر در علم اصول
۸۲	مبحث اول- کلیات
۸۲	گفتار اول- معنای حجیت تقریر معصوم ﷺ
۸۳	گفتار دوم- تفاوت مبانی و ادله
۸۳	مبحث دوم- ادله‌ی حجیت سنت تقریری
۸۳	آیات
۸۵	روایات
۸۷	اجماع
۸۷	دلیل عقل
۸۸	سیره‌ی عقلا
۸۸	مبحث سوم- مبانی حجیت تقریر
۸۹	گفتار اول- وجوب امر به معروف و نهی از منکر
۹۰	گفتار دوم- لزوم ارشاد جاهل و تنبیه بر خطا
۹۰	گفتار سوم- حرمت بدعت و تشریح
۹۱	تفاوت بدعت و تشریح
۹۲	گفتار چهارم- وجوب تبلیغ شریعت
۹۳	گفتار پنجم- وجوب بیان

۹۳	گفتار ششم - قاعده‌ی لطف
۹۴	گفتار هفتم - عدم جواز تأخیر بیان از وقت حاجت
۹۵	گفتار هشتم - حرمت تعاون بر گناه
۹۶	گفتار نهم - حرمت افترا
۹۶	گفتار دهم - عدم جواز نقض غرض
۹۷	گفتار یازدهم - حرمت رضایت به فعل حرام
۹۷	گفتار دوازدهم - سکوت، علامت رضایت
۹۸	گفتار سیزدهم - عدم جواز تحریم حلال و تحلیل حرام
۹۹	گفتار چهاردهم - حرمت اغرای به جهل
۹۹	گفتار پانزدهم - حرمت اضلال
۱۰۰	گفتار شانزدهم - حرمت کتمان حق و وجوب اظهار حق
۱۰۰	مبحث چهارم - ادله‌ی قائلان به عدم حجیت تقریر
۱۰۵	مبحث پنجم - شرایط حجیت تقریر
۱۰۶	شرط اول - علم معصوم <small>علیه السلام</small> به حادثه
۱۰۷	شرط دوم - قدرت بر انکار
۱۰۹	موانع تحصیل قدرت بر انکار
۱۱۰	شرط سوم - کفویت شخص مُقَرَّباً با معصوم <small>علیه السلام</small> در دین و شریعت
۱۱۱	شرط چهارم - جواز تغییر حکمی که قبلاً بیان شده
۱۱۲	شرط پنجم - شرط تکلیف مُقَرَّباً
۱۱۳	شرط ششم - عدم تقدّم انکار سابق بر تقریر پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۱۳	شرط هفتم - ثبوت شرع، قبل از تقریر
۱۱۳	شرط هشتم - عدم انکار عمل توسط شخص دیگری در حضور پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۱۴	تنبيه اول - تقریر، ابزاری برای بیان
۱۱۴	گفتار اول - تعریف بیان
۱۱۴	تعریف بیان در لغت
۱۱۵	تعریف بیان در اصطلاح

- ۱۱۵ ..... گفتار دوم- بیان تقریری
- ۱۱۷ ..... گفتار سوم- حصول بیان با تقریر
- ۱۱۹ ..... تنبیه دوم- طرق احراز صدور سنت تقریری
- ۱۱۹ ..... طرق قطعی
- ۱۱۹ ..... طرق غیر قطعی
- ۱۲۰ ..... راه‌های اثبات حجیت حدیث
- ۱۲۰ ..... تنبیه سوم- گستره و قلمرو دلالتی تقریر
- ۱۲۲ ..... تنبیه چهارم- تقریر مجرد و راه‌های تشخیص وجوه تقریر
- ۱۲۳ ..... طرق شناخت وجه تقریرات پیامبر ﷺ
- ۱۲۴ ..... قسم اول- طرق عامه
- ۱۲۶ ..... قسم دوم- طرق خاصه
- ۱۲۶ ..... ا- راه‌های مختص به شناخت وجه وجوب
- ۱۲۸ ..... ب- راه‌های مختص به شناخت وجه استحباب
- ۱۲۹ ..... ج- راه‌های مختص به شناخت وجه اباحه
- ۱۳۰ ..... تنبیه پنجم- تعارض تقریر با انواع سنت
- ۱۳۰ ..... گفتار اول- تعارض سنت با سنت
- ۱۳۰ ..... گفتار دوم- تعارض تقریر با فعل
- ۱۳۱ ..... امثله‌ی اختلاف فعل با تقریر
- ۱۳۲ ..... گفتار سوم- تعارض تقریر با قول
- ۱۳۳ ..... اول) جمع بین آن دو
- ۱۳۳ ..... دوم) «حمل بر خصوصیت
- ۱۳۳ ..... سوم) تخصیص در حق امت
- ۱۳۳ ..... چهارم) نسخ قول، توسط تقریر
- ۱۳۴ ..... امثله‌ی اختلاف قول و تقریر
- ۱۳۴ ..... گفتار چهارم- تعارض تقریر با تقریر
- ۱۳۵ ..... تنبیه ششم- تعدی (سرایت) تقریر به غیر مقرر

۱۳۸	تنبيه هفتم - تخصيص عام با تقرير .....
۱۴۰	آيا از تقرير، تخصيص اخذ مي شود يا نسخ؟ .....
۱۴۱	تنبيه هشتم - نسخ به وسيله تقرير .....
۱۴۳	تنبيه نهم - مقايسه اجماع تقريری با اجماع لطفی و اجماع سکوتی .....
۱۴۳	گفتار اول - اجماع لطفی .....
۱۴۵	گفتار دوم - اجماع تقريری .....
۱۴۶	گفتار سوم - اجماع سکوتی .....
۱۴۷	رابطه اجماع تقريری با اجماع لطفی .....
۱۴۷	أ) شباهت ها .....
۱۴۷	ب) تفاوت ها .....
۱۴۸	رابطه اجماع تقريری با اجماع سکوتی .....
۱۴۸	تنبيه دهم - دلالت تقرير بر صدق مُخبر .....
۱۵۱	مراتب احتجاج به اقسام سنت .....
۱۵۲	تنبيه يازدهم - تقريرات غير معصوم (تقرير صحابی) .....
۱۵۴	فصل چهارم - مصاديق تقرير .....
۱۵۴	مبحث اول - تقرير در باب عبادات .....
۱۵۴	گفتار اول - تقرير در طهارت .....
۱۵۵	گفتار دوم - تقرير در نماز .....
۱۵۷	گفتار سوم - تقرير در روزه .....
۱۵۸	گفتار چهارم - تقرير در زکات .....
۱۵۹	گفتار پنجم - تقرير در حج .....
۱۶۰	گفتار ششم - تقرير در جهاد .....
۱۶۱	مبحث دوم - تقرير در باب عقود .....
۱۶۱	گفتار اول - تقرير در تجارت .....
۱۶۱	گفتار دوم - تقرير در بيع صرف .....
۱۶۲	گفتار سوم - تقرير در بيع سلف .....

۱۶۲	گفتار چهارم - تقریر در بیع ثمار
۱۶۳	گفتار پنجم - تقریر در دین و قرض
۱۶۴	گفتار ششم - تقریر در اجاره
۱۶۴	گفتار هفتم - تقریر در حجر
۱۶۵	گفتار هشتم - تقریر در شرکت
۱۶۶	گفتار نهم - تقریر در وصیت
۱۶۶	گفتار دهم - تقریر در نکاح
۱۶۷	مبحث سوم - تقریر در باب ایقاعات
۱۶۷	گفتار اول - تقریر در ظهار
۱۶۸	گفتار دوم - تقریر در عتق
۱۶۸	مبحث چهارم - تقریر در باب احکام
۱۶۸	گفتار اول - تقریر در صید و ذباحت
۱۶۹	گفتار دوم - تقریر در اطعمه و اشربه
۱۶۹	گفتار سوم - تقریر در لقطه
۱۷۰	گفتار چهارم - تقریر در ارث
۱۷۰	گفتار پنجم - تقریر در قضا
۱۷۰	گفتار ششم - تقریر در حدود
۱۷۱	گفتار هفتم - تقریر در دیات
۱۷۲	نتیجه گیری
۱۷۳	فهرست منابع
۱۷۳	کتاب‌ها:
۱۸۸	مقالات:
۱۸۸	پایان نامه‌ها:
۱۸۸	منابع الکترونیکی:
۱۸۸	أ) نرم افزارها:
۱۸۹	ب) سایت‌ها:

تعریف مسئله و تبیین موضوع

یکی از ادله و مصادر قانون‌گذاری اسلامی که از سوی شارع مقدس، برای استنباط احکام شرعی، حجت قرار داده شده است، سنت معصومان (علیهم‌السلام) است که یکی از مصادیق و شاخه‌های آن، تقریر معصوم (علیه‌السلام) می‌باشد. تقریر، آن است که شخص، در منظر و مسمع معصوم (علیه‌السلام)، فعلی را انجام دهد و یا سخنی پیرامون حکمی از احکام شرعی بر زبان جاری سازد و یا دارای اعتقاد ویژه‌ای باشد و معصوم (علیه‌السلام) علی‌رغم علم و الثفات، سکوت نموده و جلوی این عمل یا گفتار یا پندار را نگیرد؛ مشروط به اینکه معصوم (علیه‌السلام) در شرایطی باشد که اگر فعل، قول و یا عقیده‌ی آن شخص، خطا باشد، بتواند وی را متنبه نموده و خطایش را متذکر گردد؛ این امکان در صورتی فراهم خواهد بود که اولاً وقت کافی برای بیان خطای وی وجود داشته باشد؛ ثانیاً مانعی از قبیل ترس و تقیه در کار نباشد؛ ثالثاً احتمال تأثیر ارشاد و تذکر وجود داشته باشد و مواردی از این قبیل. در اینجا سکوت، به معنای امضای معصوم (علیه‌السلام) و صحه گذاشتن و تأیید نمودن آن فعل، قول و یا عقیده است.

ضرورت، اهمیت و اهداف پژوهش

ضرورت

وجود خلأ، در تبیین مفهوم و مصداق تقریر در عرصه‌ی استنباط: با بررسی ادله‌ی حجیت در فروع و فقهی، مشاهده می‌کنیم که در اکثر موارد به کتاب و سنت و اجماع و عقل استناد شده و در بخش سنت، بیشتر به مصادیق قولی آن (احادیث) تکیه می‌شود و گویا افعال و تقریرات معصومان (علیهم‌السلام) تا حدی مورد غفلت واقع شده است. تحقیق پیش رو، بر آن است که با مصداق‌یابی سنت تقریری در زندگی معصومان (علیهم‌السلام)، نقش پررنگ‌تری برای این دلیل در بین ادله ایجاد کند.

هدف

کمک به توسعه‌ی کمی و کیفی اجتهاد: از آنجا که زیربنای اجتهاد، به کارگیری ادله در استنباطات شرعی است، در این پژوهش، سعی بر آن شده است که سنت تقریری را به مثابه‌ی یکی از ادله در این باب، به طور مفصل تر و جزئی تر، بررسی و مصداق‌یابی کنیم تا تقاریر معصومان (علیهم‌السلام) نیز به عنوان منبعی از منابع استنباط با سهولت بیشتری در اختیار طالبان اجتهاد قرار گرفته و در فتاوی‌ای ایشان راهگشا باشد.

پرسش‌های اصلی و فرعی پژوهش

۱- رابطه‌ی تقریر با علم کلام چگونه ترسیم می‌شود؟

۱-۱- رابطه‌ی علم و عصمت معصومان با سنت صادره از ایشان چیست؟

۱-۲- رابطه‌ی تقریر با تقیه چیست؟

۲- جایگاه تقریر در علم اصول چیست؟

۱-۲- ادله‌ی حجیت سنت تقریری کدامند؟

۲-۲- شرایط حجیت تقریر کدامند؟

۳-۲- گستره و قلمرو دلالتی تقریر تا کجاست؟

۳- کارکردهای تقریر در علم فقه چیست؟

۱-۳- آیا در تمام موارد، تقریر معصومان علیهم‌السلام کاشف از رضایت ایشان و در نتیجه حجت است؟

فرضیه‌های پژوهش

۱- با توجه به سنت بودن تقریر و اینکه سنت معصومان علیهم‌السلام در صورتی قابل احتجاج است که از نظر عقل و شرع تأیید شده باشد، در راستای تأییدات عقلی از جمله بررسی علم و عصمت معصومان علیهم‌السلام، روابط تنگاتنگی بین حجیت سنت با علم کلام وجود دارد.

۱-۱- با توجه به اعتقاد شیعه به عصمت معصومان علیهم‌السلام و دارا بودن علم لدنی، ایشان در صدور اقوال، افعال و تقاریر هرگز خطا نکرده و در نتیجه سنت ایشان صحیح و قابل احتجاج است.

۲-۱- با توجه به اینکه حضرات معصومان علیهم‌السلام هنگام صدور سنت‌های سه‌گانه، در شرایط و موقعیت‌های متفاوتی قرار داشتند، برخوردشان با مکلفان در تمام حالات، یکسان نبوده و مکلف می‌بایست به وجه صدور سنت صادره از ایشان دقت کند؛ و از آنجا که گاهی از اوقات، معصومان علیهم‌السلام در شرایط مساعدی قرار نداشتند، خلاف واقع رفتار نموده و تقیه می‌کردند؛ از این روست که باید نقش تقیه در سنن معصومان علیهم‌السلام مورد بررسی قرار گیرد.

۲- از آنجا که سنت، از جمله ادله‌ی استنباطات شرعی است، بررسی حجیت آن بر عهده‌ی علم اصول است. از این روست که تقریر نیز به عنوان یکی از مصادیق سنت باید در ذیل ادله‌ی آن، مورد واکاوی قرار گیرد.

۱-۲- علاوه بر ادله‌ی حجیت سنت (به معنای اعم)، تقریر از ادله و مبانی خاص خود نیز برخوردار است؛ که از جمله آن‌ها می‌توان به روایات خاص در باب سکوت و مبانی‌ای مانند قاعده‌ی لطف، وجوب امر به معروف، وجوب ارشاد جاهل و... اشاره نمود.

۲-۲- شرایط حجیت تقریر عبارت است از: ۱- علم و التفات معصوم علیه السلام؛ ۲- وسعت معصوم علیه السلام از جهت مضیق نبودن وقت و نبودن مانع [خوف امام علیه السلام بر جان خویش یا بر جان شیعیان (تقیه)، مأیوس بودن امام علیه السلام از تأثیر ارشاد در فاعل و مصالح دیگر از جمله مصلحت تدریج احکام] ۳- وجود تکلیف، علم، التفات و اختیار از سوی فاعل و...

۲-۳- حکم حاصل از تقریر، اختصاص به اباحه نداشته، بلکه تقریر در سایر احکام تکلیفی و وضعی نیز قابلیت جریان دارد.

۳- سنت و مصادیق آن نیز مانند دیگر مباحث اصولی، ارتباط تنگاتنگی با علم فقه دارد و یکی از مجاری علم اصول، فروع فقهی و یکی از مستندات مسائل فقهی، سنت حضرات معصومان علیهم السلام می باشد.

۳-۱- به صورت مطلق، تقریر معصومان علیهم السلام حجت نیست؛ ولی در صورت احراز تمام شرائط فوق الذکر، تقاریر ایشان کاشف از رضایتشان نسبت به فعل و قول و عقیده‌ی مخاطب می باشد.

پیشینه‌ی پژوهش

با توجه به بررسی‌ها و جستجوهای انجام شده، تا کنون متن علمی مستقلی در بین منابع، اعم از کتاب-ها، پایان‌نامه‌ها، مقالات و مجلات تخصصی راجع به موضوع "بررسی حجیت و قلمرو تقریر معصوم علیه السلام" به زبان فارسی به رشته‌ی تحریر در نیامده؛ اما در کتب عربی، به صورت مستقل به این موضوع پرداخته شده و نیز در مواردی از منابع فارسی به طور ضمنی و در ذیل مبحث سنت، اشاراتی چند به این موضوع شده است. از جمله:

کتاب‌ها

۱- ابوعمشه، مفید محمد، *افعال الرسول و تقریراته و دلالتها علی الاحکام الشرعیة*، مکه، جامعه ام‌القری، ۱۳۹۶-۱۳۹۷ق.

۲- اشقر، محمد سلیمان عبدالله، *افعال الرسول صلی الله علیه و سلم و دلالتها علی الاحکام الشرعیة*، پنجم، بیروت، مؤسسه الرسالة، ۱۴۱۷ق.

۳- جیزانی، محمد بن حسین، *سنة التمرک و دلالتها علی الاحکام الشرعیة*، اول، دار ابن‌الجوزی، ۱۴۳۱ق.

۴- حبلانی عنزی، سعود بن فرحان، *دفع ما یوهم التعارض بین قول الرسول و فعله و تقریره*، بی‌جا، مکتبه‌الرشد، بی‌تا.

- ۵- حکیم، محمد تقی، *السنة فی الشریعة الاسلامیة*، بی جا، بی نا، بی تا.
- ۶- دراز، رمزی محمد علی، *احکام السکوت فی الفقه الاسلامی: دراسة مقارنة فی ضوء قاعدة "لا ینسب الی ساکت قول و..."*، بیروت، الحلبي الحقوقية، ۲۰۱۱م.
- ۷- راشد، ایاد محمد، *تقریرات الرسول صلی الله علیه و سلم و دلالتها علی الاحکام: دراسة مقارنة*، اول، عمان، دار الفاروق، ۱۴۲۸ق.
- ۸- شرنباصی، رمضان علی، *السکوت و دلالتہ علی الاحکام الشرعیة*، بی جا، دار الفكر العربي، بی تا.
- ۹- شکوری، ابوالفضل، *تحقیقی در منابع ایدئولوژیک اسلام (سنت)*، اول، بی جا، بی نا، ۱۳۵۹ش.
- ۱۰- عبدالقادر، محمد عروسی، *افعال الرسول صلی الله علیه و سلم و دلالتها علی الاحکام*، دوم، جدّه، دار المجتمع للنشر و التوزیع، ۱۴۱۱ق.
- ۱۱- قصبی، حسن کمال، *احادیث السنة التقریریة فی السنة الاربع*، مصر، جامعة الازهر، ۱۹۹۷م.
- ۱۲- محاسن حسن الفضل، عبدالله، *دراسات اصولیة فی السنة التقریریة*، اول، ریاض، مكتبة الرشد، ۱۴۲۹ق.
- ۱۳- همامی، مبارک بن سالم بن علی، خمیس، *تروک النبی و دلالتها علی الاحکام*، عربستان سعودی، جامعة ام القرى، ۱۴۳۰-۱۴۳۱ق.

مقالات

- ۱- بسطامی، محمود، «شیوه‌های آموزشی و تربیتی امامان (علیهم السلام)»، *دوماهنامه‌ی اندیشه‌ی حوزہ*، شماره‌ی ۸۶، بهمن و اسفند ۱۳۸۹، ص ۷۳.
- ۲- بیکسی، موسی، «علاقه‌ی السنه التقریریة بالبدعة الحسنه»، elchabab.byethost22.com/showthread.php?t=242
- ۳- جمشیدی، اسدالله، «اعتبار سنت از منظر قرآن»، *دوفصلنامه‌ی قرآن شناخت*، شماره‌ی ۳، بهار و تابستان ۱۳۸۸، صص ۱۶۵-۱۹۶.
- ۴- ذاکر حسین، محمد هادی، «جایگاه سکوت در حقوق اسلامی»، *پرتال جامع علوم انسانی*.